

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZT̃SOAK.

(AURRANDEA)¹

Besubioa, Pompeia, Nàpoles.

Agorraren 23-an.

Amaitu ditugu Erroman geunkazan zeregiñik nagusienak. Erregutu dogu San Luisen illoi aurrian, ikusi dogu Aita Santua: gauza bi, guretzat zorion andi bi izan diranak.

Orain jira aidako bat egin biardot Napoles aldera. Nire borondatia egin albaneike beste leku askotara juango nitzateke, baña eztago daretarako denporarik. Ostatuko lagunetatik ezin izan dot irabazi bat baño besterik biaje onetarako: beste lagun on bi batu jakus gero. Laurok gagoz burnibidearen gelditokiko sala baten: españatarrik ezta gelago. Gabeko amaikak dira, otz egiten dau; or da emen, t̃oko gutietan, gizon langilleak eta baita emakume batzuk bere lo dagoz neurdiñ zorro zarren gañian, edo pardelen batzuk burkotzat arturik; biajari geienak traskillak, maluntzak eta mot̃salle it̃surakuak deritzataz, neure loguriak argiak diran baño illunaguak dirala pentsau eragiten deust...

Billendeak artzen gagozala esan deutzat lagun bati: —*Gu bakarrik izango gara españatarretatik.* Eta— Ez, eranzun dau albuan gizon batek

(1) Véase página 104 del tomo anterior.

Kataluniako semeen mintzoera dagunian, *emen gara beste batzuk*. Alan zan egiaz, et̄sadi osoagaz egoan eranzun eban gizona, danok poztu gara oloko lekuetan oi dan gizon eta sartu gara alkarregaz manurga batian. Berbeta aldi bat egin dogu diadarka bata bestia ondo aitu eziñik, *trenaren* zarateak estaltzen ebalako gure boza, baña nekatuak gagoz eta lotarako asmoetan asi gara.

.

Begiak iragi ditut gerotsuago egoera on bat ezin billatuta. Mamurga onetako argi motelak erakusten dau laurka polit bat: nor dago goruntz begira, aua zabalik, azkenengo zigarruaren mutur edo *punta* esku adorebagian daukala: nor buru ta beso ondo estaldurik korkoitz baten irudian okertu t̄sokorrian: nor, jarri lekuaren erdian, bere burua gora ta bera, aurrerá ta atzera darabillela, norbaitegaz daukan izketan *baietzka baietzka* balego legez: nortzuk bata bestiaren gañian bu ruak okerkeran ipiñita zerbaiti bultzaka dago zala uste da.... Baña lo egin daidan albadot, bada loaren bearra daukat.

Goizeko lenengo orduetatik entzun dot erdi lotan *biolin* soñua. Pentzau dot biajari goiztar umore onekorenbat dala. Geruago eta urrerago entzuten neban soñua baña ez dot jaramonik egiñ soñularia gure manurgan sartu dan artean. Esnatu gaitu oso guztiok, jo ditu eta kantau ditu *napolitana* tristetzu batzuk barre piškat eragiñaz... eta barria kendu deusku azkenian chapela erantzita ipiñi deuskunian aurrian ezkerako platertsu bat. Biolindunak urten dabenian sartu jaju ostera beste bat eta onenbeste egin eban. Emengo oitura izan bear dau manurgarik manurga soñua jo ta eskian ibiltia. Ez ta t̄sarto: nor bere et̄setik Nápoles eraño, edo naidan lekura arte biajia egin eta bidian batu biajerako edo geit̄suago soñua juaz: ez ta t̄sato. Goizeko zortziretan eldugara Napolesera. Geldilekuan billatu ditugu españatar bi geiago gu ekarri gaituan treneko basterren baten etorri diranak. Balladolid-ko ikasle gaste bi dira. Alkarregaz jolas piskat egin da beriala erabagi dogu Napoles-en oraiñ sartu бага jarraitutia Pompeiaraño eta andik igotea lenengo Besubiora sei adiskidiok. (Kataluniatarrak emen gelditzen dira).

Alan bada *minutu* batzuk geruago urtetan daben tren baten sartu gara seirok ta baguaz. Agertzen da ezkerretara entzute andiko baia, zabala, urdiña, ontziz betea; agertzen dira millaka et̄seak atzetik daukezan mendiak bultzaka bultzaka itsas ertzeraño ekarri eta an batu balitu legez ustai erdi baten it̄suran; agertzen da aurrean Besubio

mendia erraieran gordeten daben ekirtza edo *fabrikaren* bateko kee baltza tontorretik goruntz erakusten dabela. Urdiñ ederra dauka zeruak, argi indartsua eguzkiak, arpegi alaia trenian goiazan guztiok....

Baña itsi daigun Napoles geroko. Ia eldu gara Pompeiako deseigoetara¹.... Bertan gagoz.

Pompeian jatzi garianian urten deuskue bidera mutiltzu batzuk paper banagaz bakoitzak ostatu baten barri emoten. Iru edo lau eche barri ikusten dira biarientzat egiñak, eta beste gauzarik ezta agiri. Sartu gara lenengo billatu dogunian, eta zerbait jaten dogun bitartian agindu dentzagu jabiari gertu ein daizala iru zaldi Besubiora igo daigun iru lagunek, bada beste irurak Pompeian gelditzen dira, mendian gora igoteko Roman бага. Gosalduta beingoan jarri gara zaldi gañian bi ikasliak, ni eta gidaria, eta beste mutill koskor bat atzetik saltaka dogula zigor bategaz zaldiak erabilteko urten dogu mendiruntz. Lenengo bidaude zabala beingoan igaro dogu, gero sartu gara bide estuaguetatik gorantz mendi barrenian dagozan erritsuetatik ziar. Ezin leiteke sinistu barren onetako lurran nartasuna. Biziro ta indartsu josoten dira arbola meseta asko alortez bete beteak; batez bere maastiak ikusgarriak dagoz, gizonen buruak baño mats mordo andiaguak dakustaz, ale bakoitza gastañ ale bat añakoa daukee. Mats onegaz egiten eida *Lachrima Christi* esaten deutzan edaria.

Atzera gelditzen dira or beian etsiak, arbolak, maastiak.... gerua-go ta urriagoak² dira landara berdiak, lurrak autz baltzaren *kolorea* dauka, aldatzian gora geure zaldi zar azurtzuak ezin eruanik nekatu gara, beruak erre biar gaitu. Atsedeen bat egin dogu oraindik bidian billatu dogun etsetsu batian, edan dabe gidariak eta mutill koskorrak botella bat Besubioko ardao *alla nostra salute*, igon dogu zelanbait ondar baltzian gora Besubioko suak artutako arri pilla itšura gaistokoen artetik, eta eldu gara azkenian izerdi bitzetan *Stazione* esaten deutzen tokira. Emen jatzigara zaldietatik, bada añ dago pika emendik gallurrera eze auntzak bere ezin leike igon. Oñez bada igongo dogu. Laguntzabarik, makilla *puntadun* banagaz, soindoiña³ gerrian sorkituta, jaupa mutillak! goora oneskero arnasa dagoan artian... Or jarri, emen etziñ, arnasarik ezin artuta, izerdi tanto *garbantzo* alia añakoakaz,

(1) Ruinas.

(2) Urria=escaso.

(3) Sotana.

eguzkirik beruenaren azpian, lur goriaren gañian, *tširrist* eta *larra-past...* gallurrian gagoz. Asko aurretatu gara zulo aldera, entzuten da barruko murmurrada bildurgarri bat, oñak ipinten ditugun tokian keiak urtetan dau, arpegira jatorkuz azufre usain gogor andi bategaz aidian dabiltzazen ondar baltz edo auts apurrak... Guazen aurrerago...

¡¡Puaa!! Perill onetik iges egin dogu. Aise bolada batek keetan estaldu gaitu eta une batian, ia siñistu dot nik beintzat ito bearra. Guazen inpernu zulo onetatik urrutira. Dana da keia, dana da baltza, dana berotasuna, dana da itzala; gauza alai bat ezta agiri: bakarrik emoten deust barreguria lagunen arpegia ikusteak; ¡afrikatarrak dirudie: olan egongo nas neu bere. Guazen beruntz.

Jatsi gara *stazionera* aida batian, erdi bilinbolaka, oñetakueta libra biña ondar ta arrikoskor ditugula, artu ditugu zaldiak, eta Pompeian gagoz ia iruretan ziabeste oneek ipinten.

Gorputzak garbitu doguzanian juan gara Pompeiako deseigo edo erretoak ikustera. Sartzen da *Porta-Marina* deritzaionatetik... pausu batzuk aurrerago ikusten da eskerretara musaga chiki bat erri onen gañian egoan auts edo lurra kentzean billatu diran gauzakaz: etšeetako tresnak, ontziak; ogi ikatz biurtuak, garia, alortak gizon ta emakumeen gorputzak autz egiñik, baña euren itchura guztia ondo gordeten dabeela; emakumeen urrezko apainduriak, mallatu ta baltzituak batzuk, garbiak eta egin ziran moduan beste batzuk.... Barruzko *Tristetetasuna* sartzen dabe gauza oneek. Kale onetan gora igon da billatzen dira beste kalien ariak, denpora atako burdi edo manurgak egin zituen utsuniak ondo esagun dirala kaleetako arri latsian. Tellaturik eztauke etšeak, marmolezkoak dira asko, atariak arri koskorakas egindako ziamarrak daukee, barruen ikusten dira Jaungoiko guzurrezkoen talluak eta pintura zikin asko.—Lenago ainbeste baralli egoan erri onetan isiltasuna bakarrik dago. Iñor ezta agiri uri guztian ingeles biajari bi baño besterik... *Quomodo sedet sola civitas plena popula...* ¡A! Zelan dagoan bakar ta tristea lenago jente alaiz beteta egoan uri au. Emen dagoz Jaungoiko guzurrezkoen altarak, emen dagoz jostaketarako lekuak, emen dagoz kaliak isiltasun negarrakin, emen dagoz pekatu naskagarrietako etšeak, baña jendeak ¿nun dira?... *Gelditu ziran kanpoan etzinda gazten eta zarra... ill zenduzan* (Jauna) *zure aserreko egunean: eritu zenduzan eta etzenduan euki errukirike* ¡O

(1) Lament. de Jerem. Cap.1 v. 1.

(2) Id. Cap. II, v. 21.

Pompeia! Zure Igarlak ikusi zituen zuretzat gauza guzurrezko eta burbulloak¹ eta ezeutuezan agertu zure gaiztakeriak penitenziara biurtu zaitzan...²

Jaungoikoaren zigorra ikustenda emen. Lenago Pentapolis-ko uriak ondatu ziran antzera (esan giñaike bildur baga) amaitu zan Pompeia bere dongatasunagaitik. Dударik eztaukat ikusi dodana ikusi esker.

Illunabarra da. Eguskiaren azkenengo errañu erdi illak biraltzen dabe lurrera bere amaierako argi apur misteriozkoa... Uri errukarri onen gordelariak gogoratzen deuskue atiak itsiteko sasoya dala, eta arimia eziñ esandako damorritz beteta dogula baguaz Napolesera eruango gaituan trenera. ¿Zerk dakarkigu gure arpegietan agiridan tristetasun au?

Illunabarrak... toki onek... gure arima nekatuak?

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Bukatuko da)

(1) Necias.

(2) Id. Cap II, v. 14.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTŠOAK.

(BUKAERA)

Agorraren 25-ian.

Lo gozo baten bidez indarturik jagi nas Napoles-en. Jaungoikoak laguntzen deusku. Gaur da San Jenaro-ren odol legorra urtuten dan egunetatik bat. Oetik jagi ta laster pian gara katedralera mirari au ikusteko asmoan, eta ikusi dogu, bai ¡geure bigiakaz ikusi dogu miraria! Eleizan sartu garanian entzun ditugu diadar, tšilio edo garraši batzuk, erdi erregu, erdi negarrak: pian gara zarata bakanti¹ au entzuten zan tokira, epistola aldeko kapilla batera, eta ara zer eguan: altara nausian Obispo jaun bat eskuetan kristalezko ontzitsu bategaz eta abade batzuk albuetan; kapilla dana erriko jentez bete betia esan dodan erregu muetan. (Gero esan deuskue miraria egiteko erregutzen ebeela). Igarri deuskuenian arrotzak gurana eruan gaitue maiteo gor-delari batzuk altariaren eskillera malletaraño, an jarri gara belauniko beste kanpotar batzuekaz batian.... eta laster, ¡geuk ikusi dogu odol legorra zelan bustidan! Orduan asi da jentia negarrez eta kantetan *Te Deum laudamus*, eta Obispoak, aurreraturik gugana, jirabiratu dan ontzitsua, odol urtua obeto ikusi daigun argi egin dan abade batek,

(1) Particular.

mun egin deutzagu santuaren odolari errespetorik andienagaz, eta atzeratu gara beste jentia ikusi ta mun egin einen.

¡Bedeinkatua izan dedilla gure Jaungoikoa, bada ikusi eragin deust mirari bat, bere Eleiza Santaren jaungoikotasunezko señaile santu bat.

Mirari au ikusi eskero begiratu bat egin deutzagu katedralari. Eleiz oso ederra da, aberastasun andiak daukaz, geienak San Jenaro-ren kapillan bertan: Dominikino eta Ribera-ren pinturak, sidarrezko altarak.... eta beste gauza geigo. Katedral onen aurralde guztia, kanpoko aldetik, barriztetan dagoz, eta aldanioaren erdian ol andi baten dago eskribiduta: *Il restauro de la facciata del Duomo e opera de la carita cittadina*. Esagunda emen bere erriak lagunduko ezpaleu zer izango litzatekian eleizakaz.

Astirik eztoгу izango Birjilio-ren illoi lekua ikusteko eta baldin eztu Espāniako errege ziranen jauregia, baña nai neuke ikustan Bortararren Musaga, gaur *Museo Nazionale* deritzaiona. Ara guaz...

Napolesen nai litzateke bizi iru bat astean eta egunero ikusi musaga au zerbait jakiteko ekidankiro¹ zer dagueñ etse andi onen barruan. Pintura antšinakoak, tallu maisuenak; Pompeiako auts tartetik ekarritako etse-ontzi, tresna, gorputz, azur, ule, paper erretako ondo konponduak; emakumeen belarri, beso ta paparreko joyak, ¿nik dakit zer ez? Burua bera ta nastaua atera dot eta baita nire lagunak bere diñuenez. Iru bat astean ikusi eskero dinodan gisan.... ¡Jaunak, ez ete nas etorriko astiruago Italiara?

Musagatik urten da, kale batian billatzen dogu jente pilla andi bat zerbait inguratuten dabela. ¿Zer ete dago?... Urreratu nas, begiratu dot, eta ¿zer uste dozue erdian egola? *Bombo* zar bat, kornetin mallatu bat eta brontzesko plater batzuk joten iru gizon. ¡Zer soñua, Italiara-ko, Napoleserako! ¡Eta alan bere jentia begira! Egia izango da *orratik* erria erri dala mundu guztian.

Beste kale bat ikusi dot alderdi bateko etse-etatik bestekoetara milla paper ori gorri ondo birtebakikoz² apaindua luzera guztian. Kale atako jaia zan eta birteratu³ dot alde batetik bestera gauza barriren-bat billatu naian, baña ez dot gauza esangarririk arkitu: kaliaren luzeerako etz bietan gauza zaltzalleak, batez bere lorak eta alort edo

(1) Ordenadamente.

(2) Recortados.

(3) Recorrer.

frutak madari ta matsetatik asi ta gastan errietaraño; beste kalietako gaztetegi alaia ugaritsuago, beerri jentia, begi askar baltz ederretakoa, zerbait gere Andaluziako-en irudikoa. Eztago soñorik eta dantzarik. ¡Zer mingarria emengo dantza mueta bat ikusi eziña!

Eragin deutzago manurgariari kale onenetatik kai aldera jira bat. ¡O gauza ederra! Ikusi dodanik zerurik urdiñenaren azpian itsaso andi, geldi ta leuna isill ta umilla dago begiak iritši leikean aurralde guztian; kaian zirgiñik bage dakustaz eun ontzi Jaungoikoak badaki nundik norakuak; leorrian millaka burdiak eta askozaz geiago gizonak ontzien bete utzituan zereginduta; katien *arradak*, burdien *trinki-trankak*, gizonen oyuak, latigoen blastadak; an, or ta emen milla ots zarata, baralli ta diadar gortugarriak. Laurka dontsu au ikustera poz pozik batu balira legez ¡zenbat etše jauregi nagusi ta aberats itšura-koetatik asi ta pobreenetara itšas aurre oneta inguratuak. Eta ¡an dago keinatzallea,¹ Besubioko mendi tontorrean emengo gauza guztiai begira keezko arbola illun madarikatua....

Baña ¿zeñ gogoratzen da emen Besubio-aren keinakaz? Zeru eder onen azpian, burdi manduak eurak lorez apainduta dagozan toki onetan arnasa artzean bertan sartzen bada alaitasuna; zolitasun, ibillaskar ta tšoro diadar artean nai ta nai ez ukerituk² balitzateke edozeiñ? Ara neu bere odolberritua nagola deitzat, mugidalde askarragueta-kua... Atzotik gaurko egunera ¡zer bitartea!

Baña biotzak dio

Zuaz Euskal-errira.

Gomutagarria da Erroma, goitandiak bere eleizak, ikusgarriak bere musagak: alaia da Napoles, biziak bere jentia eta urdiña ta zabala bere baia; ikusgarria da Besubioa, gogoangarriak Pompeiako kale bakarrak; ederrak dira Italiako lur soroa, masti ta zelai aurtiak; mendiyak, arkaitzak eta zerua; baña biotzaren erdian utzune andi bat daukat, desio ta esperantza bat bistuten jat: Italia ezta Euskal-errira eta Italiak bere ondasun, ikusgarri eder eta lureko jantzi aberats zoragarri onakaz ezin leike bete euskaldun baten biotza. An, urrutian, Españaiko ipar aldean dago gure erria, mendi berdeen artean etše zuriak gordeten ditutana. Erri artako jenteak, euskaldunak ikusteko

(1) Amenazador.

(2) Contagiar,

eta eurak emen ikusi ditudan gauzak esateko gogoak daukat; erri arek beteko dau nire biotza, bada jañ ditut maite lur artan gelditu ziran

soro, zelai,

baso, tšara

ibai ta errekatsoa!

Etorri nas, irakurle ipentzaua eta esan deutzudaz ondo edo tšarto nire mugidalda ta pensamentuak; sinisten dot, asieran esan neban gisan euskaldunik etzala itzuliko ziabeste onek irakurten, baña, alan bere, ¿zeñek kenduko deust biotzetik Euskal-erriagatik daukadan maitasuna?

Amaitzera nua ipuin bategaz. Bilboko Barrenkalian bizi eizan mutill gaste eder bat. Esagaturik mutillak atsuaren maitasuna, esan ei eutzan:

—¿Zergaitik maitatzen nausu, nik begiratu bere ezin badetzut?

Eta atsuak:

—Badakit, badakit, eranzun eieban; ¿baña zeñek kenduko deust biotzetik nire maitasuna, zuk maitatu ez arren nik maitatzen bazaitut?

Atsuak ziñuana diñotzat nik bere Euskal-erriari.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

